

Språk og etnisitet

NMS misjonen blant Gumuz i Etiopia 1970-2020

Klaus-Christian Küspert
Seniorrådgiver for engelskspråklig Afrika og Midtøsten, NMS
klaus.christian.kuspert@gmail.com

Abstract: This paper examines the work of the Norwegian Mission Society amongst the Gumuz people in Ethiopia from the perspective of linguistic and cultural sensitivity. The Norwegian missionaries were called to Ethiopia in 1970 by the Ethiopian Evangelical Church Mekane Yesus (EECMY), to work with the indigenous Gumuz population in Western Ethiopian lowlands. Despite a challenging relationship to a church dominated by the majority population of the area, the Oromo, and despite changing regimes and governmental restrictions on language and evangelism work, the results of the Gumuz mission are remarkable, achieved through the presence of strong and committed missionaries. However, the NMS never developed a conclusive strategy for this work which takes the importance of linguistic and cultural factors into consideration. For a long time, no efforts for scripture translation were made and no strategies for the proclamation of the gospel in mother tongue were formulated. The ethnically based power relations in the church were never challenged. In recent times NMS has strengthened its focus, but the practical implementation is threatened due to ecclesiastical and political circumstances in Ethiopia as well as little consistent priorities from the mission organisation.

Keywords: Gumuz – ethnic minorities – language work – cultural sensitivity

Sammendrag: Denne artikkelen undersøker arbeidet til Det Norske Misjonsselskap blant gumuz-folket i Etiopia med fokus på språklig og kulturell sensitivitet. De norske misjonærene ble kalt til Etiopia i 1970 av den lutherske Mekane Yesus kirken (EECMY) for å arbeide bl.a. med den indigene gumuz-befolkningen i lavlandet i det vestlige Etiopia. Til tross for et utfordrende forhold til en kirke dominert av majoritetsbefolkningen i området, Oromo, og til tross for skiftende regimer og politiske begrensninger i språk- og evangeliseringsarbeid, er resultatene av gumuz-misjonen

bemerkelsesverdige, oppnådd av sterke og engasjerte misjonærer. NMS utviklet imidlertid aldri en konsistent strategi for dette arbeidet som tar hensyn til viktigheten av språklige og kulturelle faktorer. Inntil nylig ble det ikke gjort noen innsats for bibeloversettelse og ingen strategier for forkynnelse av evangeliet på morsmål ble formulert. De etnisk baserte maktforholdene i kirken ble aldri virkelig utfordret. I nyere tid har NMS styrket fokuset på gumuz igjen, men den praktiske implementeringen står i fare for å mislykkes på grunn av kirkelige og politiske forhold i Etiopia og noe uklare prioriteringer fra organisasjonen side.

Søkeord: Gumuz – etniske minoriteter – språkarbeid – kulturell sensitivitet

Språk og misjon

I artikkelen *The Vernacular Treasure: A Century of Mother Tongue Bible Translation* viser Harriet Hill, lederen for *Scripture Engagement* ved det amerikanske bibelselskapet, til pinsens mirakel (Apg 2): Den Hellige Ånd snakket gjennom apostlene til folket på deres respektive morsmål. I Åpenbaringen 5,9 er mennesker «av alle stammer og tungemål, av alle folk og nasjoner» samlet rundt Guds trone. For Hill viser dette viktigheten av folks språklige og etniske identitet i Guds plan.¹ Forkynnelsen på morsmål spilte en viktig rolle allerede for de første dansk-norske, protestantiske misjonærene. I 1705 ble Bartholomäus Ziegenbalg og Heinrich Plütschau sendt ut av Den danske Halle-misjonen til den danske kolonien i Trankebar i Sør-India. De startet arbeidet med å lære de lokale språkene siden «the Use of an Interpreter hath no great Effect in an Undertaking of this Nature».² I 1853 ble tyskeren Ferdinand Kittel sent til India av Baselmisjonsselskapet. Han beskriver hvordan beskjeftigelsen med det sørindiske kannada-språket og engasjementet for den lokale kulturen førte til at han endret sine holdninger til lokalbefolkningen. Samtidig kritiserte Kittel sendemisjonen for å vise alt for liten forståelse for de lokale forholdene. Kittel foretok intensive studier av folkelig poesi og musikk og foreslo at en skulle lage kristne tekster til tradisjonelle melodier, og på denne måten skape en lokalt forankret kristen sangtradisjon i stedet for å oversette tyske salmer til lokale språk på europeiske melodier. Kittel fikk blankt avslag for sine forslag.³

Jo dypere misjonærene trengte inn i de fremmede språkene og den nye kulturen, desto mer ble de talsmenn for folket de levde blant. Oppfatningen av menneskene de jobbet med ble forandret. Misjonærene ønsket mer enn bare å bringe evangeliet til en tilfeldig gruppe mennesker; de ble også opptatt av deres rettigheter og ønsket å bidra til

1. Harriet Hill, «The Vernacular Treasure: A Century of Mother Tongue Bible Translation» i: *International Bulletin of Missionary Research* 30, nr. 2 (2006), 82-88.
2. Sitert etter: Martin Dally, «Triple-A: Christian Missionaries as preservers of indigenous languages in Australia, Asia and Africa», Presentation at AUSTRALEX Conference 2013 on the occasion of the 175th anniversary of Lutheran Missionaries' Aboriginal Lexicography, 2013, 2 (<http://www.adelaide.edu.au/australex/publications/dally.pdf>, 2013).
3. Dally, «Triple-A: Christian Missionaries», 4.

å bygge stolthet over og kjærlighet til deres kultur og identitet. Når misjonærene jobbet for en statusforandring, kom de raskt i konflikt med systemet, med maktapparatet eller med folkegrupper med høyere status eller større innflytelse. Når de ønsket å skape nye uttrykksformer i møtet mellom den gamle kulturen og det kristne budskapet, kom de igjen i konflikt med inngrodde holdninger.

NMS og misjonsarbeidet blant gumuz-folket

Forskningsspørsmål

Mye av dette finner vi igjen når vi ser på Det norske Misjonsselskap (NMS) sitt arbeid blant gumuz-folket i Etiopia fra 1970-årene og til i dag. Misjonærer som blir forkjempere for en folkegruppe og deres språk og kultur; en misjonsorganisasjon som balanserer mellom strategi og realitet; dominerende etniske grupper som hindrer arbeidet for kulturell og språklig myndiggjøring og en kirke som er skeptisk overfor nye uttrykksformer.

I denne artikkelen ønsker vi å belyse NMS sitt arbeid fra en mer prinsipiell vinkel. Vi skal undersøke om NMS hadde en uttalt strategi for arbeidet med etniske minoriteter i Etiopia og om en var bevisst på språkets sentrale rolle i evangelisering og identitetsbygging. I hvilken grad ble språkarbeidet brukt for å løfte marginaliserte grupper og gjøre dem til en fri og myndig del av det kristne fellesskapet? Videre spør vi om NMS var rede til å utfordre holdninger og maktforhold hos samarbeidspartneren i tilfelle disse var til hinder for å møte minoritetsgrupper med tilstrekkelig kulturell sensitivitet. Store deler av denne artikkelen handler om spenningen mellom misjonærens mål og visjoner for arbeidet blant «sine folk» og den sosiale og kirkelige realiteten som har en egen dynamikk som kan stå i motsetning til det som er kulturelt sensitivt misjonsarbeid.⁴

Politisk bakgrunn

I hundrevis av år har kristendommen hørt til selvforståelsen av de ledende sosiale og etniske gruppene i Etiopia, like mye som stolthet over at en aldri har vært europeisk koloni og å tilhøre en gammel høykultur med en av de eldste bibeloversettelsene til et lokalt språk.⁵ Den etiopiskortodokse kirken og den politiske makten som er basert på en amharisk overklasse og deres språk og kultur, har langt på vei dannet en enhet. Under keiser Menelik II (1844-1913) skjedde det en stor ekspansjon fra det sentrale og nordlige høylandet mot øst, sør og vest som stort sett skapte grensene til det moderne Etiopia. Amharisk språk ble statsspråk, *lingua franca*, og eneste medium for utdannelse; ortodoks kristendom ble statsreligion i de erobrede områdene. Språk og religion fikk en sentral integreringspolitisk funksjon. Denne utviklingen er kjent

4. Under «kulturelt sensitive misjon» forstår vi her en misjon som går ut fra og viser respekt for en folkegruppes kultur, deres språk, musikk, historie, tradisjoner og som i utgangspunktet ikke tillegger dem en verdi – positiv eller negativ, bedre eller verre, rett eller galt.

5. Fra 400-tallet ble Bibelen oversatt til Ge'ez, et semitisk språk som ble brukt i dagens Etiopia og Eritrea.

som *amharisation* og var også ideologisk basis for statsapparatet til keiser Haile Selassie (1892-1975).

Misjonenes språkpolitikk ble fastlagt i *Imperial Decree on Missions* fra 1944, hvor det ble bestemt at kun amharisk skulle brukes. Dette forhindret ikke prinsipielt arbeidet med bibeloversettelser til andre språk, men førte til at bare spesielt interesserte tok fatt på å lære et annet språk i tillegg til amharisk. Videre var det inngått en *modus vivendi* med Den etiopisk-ortodokse kirke om at de utenlandske misjonene «concentrate on non Christian elements of the population». Dette reduserte spenningen til Den ortodokse kirken som tradisjonelt var mistenksom mot «de fremmede religionene».⁶

Kirkelig bakgrunn

Under NMS generalforsamling i 1966 ble det åpning for at NMS kunne utvide til et nytt felt, og den 30.1.1968 kom et offisielt kall fra den lutherske *Mekane Yesus kirken* (ECMY) i Etiopia.⁷ Daværende generalsekretær Gudina Tumsa (1929-1979) ba NMS om å arbeide blant *Shankalla'ene*, den indigene «svarte» befolkningen langs Blånilen og grensen til Sudan hvor evangeliet ikke hadde blitt forkynt og hvor nøden var størst.⁸ *Shankalla* - i dag et sterkt nedsettende begrep - ble brukt for ulike indigene folkegrupper i lavlandet i Vest Etiopia. *Gumuz*-begrepet var ikke etablert enda,⁹ men vi kan anta at Gudina Tumsa mest tenkte på gumuz-folket når han snakket om *Shankalla*. Området som NMS misjonærene var kalt til å jobbe i og som ofte omtales som «dalen»¹⁰ er grovt sammenfallende med dagens Kamashi Zone i delstaten Benishangul-Gumuz (se kartet), men tilhørte da den gamle Wellega provinsen.¹¹

6. Øyvind Eide, *Revolution and Religion in Ethiopia 1974-1991* (Oxford, East African Studies, 2000), 36; skriftlig informasjon fra Øyvind Eide av 20.4.2016.

7. Offisielt navn; Evangelical Church Mekane Yesus (ECMY), senere Ethiopian Evangelical Church Mekane Yesus (EECMY); kirken ble grunnlagt i 1959 og hadde da omtrent 20.000 medlemmer (Eide, *Revolution and Religion in Ethiopia*, 2). I dag (2020) har EECMY ifølge egne opplysninger over 10 millioner medlemmer og er verdens største lutherske kirke.

8. Tor Dag Kjosavik, «Etiopia» i: *I tro og tjeneste*, redigert av Torstein Jørgensen (Stavanger 1992): 130.

9. Gumuz refererer opprinnelig til en klan ved grensa til Sudan og har ikke noen positiv konnotasjon heller. Senere blir gumuz introdusert som et fellesbegrep av historikere, antropologer og lingvister og har funnet veien inn i administrasjonen. Gumuz er i dag den allment aksepterte og nøytrale betegnelsen for folkegruppen og deres språk.

10. Det dreier seg om et ustrakt lavlandsområde på sørsiden av Blånilen og dalførene til de sørlige sideelvene Didessa og Dabbus.

11. Videre arbeidet NMS misjonærer i området rundt Begi helt vest i Etiopia. Også der fantes det *Shankalla* –indigene mao og komo grupper – som i dag er en liten og sterkt marginalisert minoritet blant oromo.

Benishangul Gumuz National Regional State (dagens utstrekning). Kamashi Zone (gul) omfatter lavlandet på sørsiden av Blånilen, og sammenfaller omtrent med området som ble kalt «dalen» av misjonærene.

Kirkens *Western Synod* med senter i Boji (Billa) ønsket derimot at NMS skulle arbeide blant oromo-folket på høylandet. Da samarbeidet mellom NMS og Mekane Yesus ble vedtatt under generalforsamlingen i Drammen i 1969, ble det gitt motstridende opplysninger. I én rapport ble det nevnt at NMS skal arbeide «blant de 500 000 *shankalla'ene*» i Blånildalen, i en annen rapport ble Begi og Jarso, oromo områder på høylandet, nevnt som arbeidsområder.¹²

Da de første NMS-misjonærene ankom Western Synod [i 1970], viste det seg at vedtakene var gjort over hodet på synoden. De fikk derfor ingen hjertelig motakelse av synodepresident Kes Daffa Djammo. Djammo hadde liten sans for arbeidet i [Blånildalen]. Da det kom til stykket krevde synoden å få disponere NMS-misjonærene ut fra synodens behov.¹³

12. Kjosavik, *Etiopia*, 130/131.

13. Skriftlig informasjon fra Øyvind Eide av 20.4.2016.

Det er ikke sikkert at det har vært klart for dem at de skulle jobbe med en etnisk og kulturell minoritet og utvikle tilsvarende strategier; oppfatningen av «å arbeide som del av Mekane Yesus», en kirke i sterk ekspansjon, hovedsakelig blant oromo på høylandet, kan ha vært dominerende. Det kan videre antas at Gudina Tumsas blikk på «de marginaliserte» ikke var representativ for flertallet i EECMY som selv følte seg kulturelt diskriminert pga. statens amhariseringspolitikk.¹⁴ Selv om oromoene hadde tatt den sosiale og økonomiske makten fra de indigene folkegruppene, hadde de ikke tilsvarende politisk innflytelse i det keiserlige Etiopia. «Oromo-kirken» EECMY som selv ble forfulgt og undertrykket hadde verken interesse i eller forståelse for at misjonærene skulle jobbe med andre etniske og språklige grupper.

Et helt vesentlig poeng i denne sammenheng er at NMS pr. avtale med kirken ikke hadde rett til å utvikle en selvstendig misjonsstrategi/språkpolitikk.¹⁵

Helt siden 1898 forelå Bibelen på oromo. Selv om oromo lenge hadde svært begrenset offentlig bruk, spilte bibeloversettelsen en stor rolle for den kulturelle identiteten av oromo-folket og for utbredelsen av protestantisk kristendom, og hevet oromo høyt ut over de indigene, «bokløse» språkene. For Mekane Yesus var det en selvfølge at oromobibelen skulle tjene som viktig verktøy for misjonsarbeid også blant de indigene folkegruppene i området.

For NMS misjonærene var denne situasjonen et dobbelt dilemma. Det offisielle språket og det eneste en fikk lov til å undervise i var amharisk. Språket til Bibelen på oromo, «kirkespråket» i Vest Etiopia, språket som prestene og evangelistene i EECMY kunne best og *lingua franca* i området NMS misjonærene skulle jobbe i, var oromo. Språket til gumuz-folket misjonærene først og fremst var kalt til å arbeide med, var derimot langt på vei ukjent og ble ikke vurdert som mulig «misjonsspråk». De første misjonærene lærte amharisk, men allerede i 1972 gikk noen over til å lære oromo.

Fra 1972 fulgte nye misjonærer oromo-kurset. Jeg antar at det skyldes at Western Synod var gryende nasjonalistisk på den tiden. Men det rent praktiske spilte også inn ... Etersom kurset brøt med vedtatt etiopisk lov, ble det gjennomført i all stillhet.¹⁶

Da utsendingen Johannes Austgulen (1940-) kom til Sirba i 1973, et område nesten utelukkende befolket av gumuz, foregikk alt misjonsarbeid der på oromo; prester, lærere og evangelister var oromo; sangene i kirka var oromo sanger selv om gumuz

14. Muntlig informasjon fra Øyvind Eide av 5.12.2019.

15. Skriftlig informasjon fra Øyvind Eide av 20.4.2016.

16. Skriftlig informasjon fra Øyvind Eide av 20.4.2016.

har en rik sangtradisjon.¹⁷ Fra Agalo beretter Rev. Abera Negeri¹⁸ at evangelistene som kom fra Mekane Yesus kirken offisielt skulle bruke amharisk, men for det meste brukte oromo. De anså «ikke gumuz som noe språk», og ville ha opplevd det som støtende dersom forkynnelsen av Guds ord skulle ha skjedd på gumuz.¹⁹

Det kan ikke forventes at de første etiopiamisjonærene i denne nye og svært sammensatte situasjonen var i stand til å utvikle en egen strategi for språkarbeid og misjon blant marginaliserte minoriteter; videre er det usannsynlig at NMS i Norge var klar over de språklige og kirkepolitiske forholdene og de asymmetriske maktstrukturene på det nye feltet.

Gumuz²⁰ – mellom sentrum og periferien²¹

I tillegg til strenge statlige regler og en reservert kirke opplevde misjonærene vanskelige logistiske og klimatiske forhold. Det var ingen kjøreveier fra høylandet ned til «dalen», og temperaturene der var svært høye. En generell mangel på kunnskap om land og folk i lavlandet kom i tillegg. Derfor ble det bestemt at misjonærene skulle bo på høylandet og først foreta noen undersøkelser.²² Det som NMS misjonærene visste om gumuz var stort sett fra de svenske misjonærene som fra midten av 60 tallet hadde drevet skole- og helsearbeid i deler av Blånildalen.

1974 foretok den britiske antropologen Wendy James feltstudier blant indigene folkegrupper i Vest Etiopia. I artikkelen *From Aboriginal to Frontier Society in Western Ethiopia* fra 1980 gir hun en oversikt over det man visste om gumuzhistorien og relasjonen mellom dem og «stor-maktene» fra Sudan i vest til det etiopiske høylandet i nordøst. James tegner et spennende bilde av gumuz-folket «mellom senter og periferi» - med en selvopplevelse av å stå i sentrum som den opprinnelige befolkningen i området og samtidig å være perifere i forhold bærerne av den politiske, økonomiske og militære makten. Senest siden 1600-tallet har gumuz vært utsatt for slavetokter og blitt drevet sørvestover, inn i skogene i det varme lavlandet langs Nilen. Etter hvert økte presset fra flere sider, spesielt fra de berta-arabiske herskerne i Asosa som rundt skiftet til 1900-tallet drev slavehandel i stor stil. Dette førte til at større gumuz grupper krysset

17. Henning Uzar, «Gott spricht auch Gumuz» i: *Mit wachsender Begeisterung*. Evangelische Christen in Äthiopien, redigert av Henning Uzar (Herrmannsburg, 1998), 43-59. Johannes Isdahl Austgulen, *Ethiopia* (BoD, 2015), 68.

18. Abera Negeri er en av de første gumuz som fikk høyere utdanning og senere ble prest i EECMY (MA i teologi).

19. Intervju med Abera Negeri, 26.4.2016. Qes Abera er en av de første gumuz som fikk høyere utdanning og senere ble prest i EECMY (MA i teologi).

20. For litteraturdiskusjon til gumuz språk og historie se: Coleen Anne Ahland, *A Grammar of Northern and Southern Gumuz* (PhD Dissertation, University of Oregon, 2012). Iflg. *The Ethnologue* 2018 er det mere enn 200.000 personer som bruker gumuz som morsmål, mer enn ¼ av dem bor i Etiopia; cf. <https://www.ethnologue.com/language/guk>.

21. Wendy James, «From Aboriginal to Frontier Society in Western Ethiopia». *Working Papers on Society and History in Imperial Ethiopia: The Southern Periphery From 1880 to 1974*, edited by D.L. Donham & James, W. (African Studies Center) (Cambridge University Press, 1980), 37-67. Se også: Wendy James, «Lifelines: Exchange Marriage among the Gumuz» i: *The Southern Marches of Imperial Ethiopia. Essays in History and Social Anthropology*, edited by D. Donham & James W. (Cambridge University Press 1986), 119-147.

22. Dr. agric. Trygve Mundal fikk i oppdrag å kartlegge de beste jordbruksområdene i «dalen», og søke keiserens votum for at disse områdene skulle tilhøre gumuz-folket. Oromo immigrasjonen var allerede i gang og tendensen var å trenge gumuz bort fra de fruktbare jordbruksområdene. Senere ble den svenske antropologen Patrik Wallmark engasjert av NMS for å øke og systematisere kunnskapene om gumuz folket. Skriftlig informasjon fra Øyvind Eide av 20.4.2016 og 11.7.2016.

over på sørsiden av Blånilen hvor de så kom i konflikt med oromo som i stadig større grad okkuperte landområder på denne siden av elva.

Møtet med oromoene har etterlatt dype sår i det kulturelle minnet til gumuz-folket. James gjengir mange uttalelser av gumuz som anklager oromoene for å se ned på dem, å behandle dem som deres slaver.²³ Den overlegne holdningen blant oromoene har også satt sitt preg på misjonsarbeidet og skinner igjennom i mange uttalelser fra oromo prester, gjenspeiles i beretninger av misjonærer og bekreftes av nyere forskning.²⁴ Dette vedvarende traumet som gumuz-folket opplever i møtet med oromoene ble forsterket av misjons- og bistandsarbeidet som uten å stille spørsmål foregikk av oromo og gjennom oromo.²⁵

Det var ... ikke problemfritt å bruke oromo-lærere og -evangelister nede i dalen. De hadde problemer med klimaet, maten og språket. Med den beskjedne utdannelsen de hadde, forsto de også lite av shankallaenes egenart, og ofte opplevde misjonærene at de måtte forsvare shankallaene mot oromoenes kulturelle overtramp.²⁶

Den første misjonærboligen i gumuzområdet ble bygget i Agalo Met'i i 1975. Bare to år senere evakueres de norske misjonærene pga. sikkerhetshensyn etter den kommunistiske maktovertakelsen. Med dette forsvant muligheten til å bruke de sosiale, historiske, språklige og geografiske informasjonene som hadde blitt samlet av forskere og misjonærer for å utvikle en mer helhetlig strategi for arbeidet med gumuz og andre indigene folkegrupper i Vest Etiopia. Undersøkelsene fra 70-tallet ble først publisert flere år senere og har bare i liten grad påvirket misjonsstrategien til Mekane Yesus og NMS. Jan Ulveseth, den første NMS misjonspresten som bodde fast i gumuzområdet, oppsummerer situasjonen på følgende måte:

Vi lærte litt oromo og var glad vi kunne gjøre oss forstått på et vis. Misjonærene før oss lærte bare amharisk ... Jeg kan ikke minnes at vi i noen offisiell sammenheng diskuterte gumuz språk og bruk av dette i arbeidet. I vår forkynnelse og undervisning snakket vi lenge for det meste engelsk som så ble tolket til oromo og deretter til gumuz. Etter hvert kunne vi bruke oromo direkte ... Fokus den gangen var å forkynne evangeliet på et språk vi antok mange forsto og å bygge menigheter. Resten fikk komme senere.²⁷

23. James, «From Aboriginal to Frontier Society in Western Ethiopia», 38.

24. Aynalem Getachew, *Inter-ethnic Relations: the case of Gumuz and Oromo in Kamashi and East Wallaga Zones*. (unpublished MA theses, Addis Ababa University, 2009). Aynalem Getachew gir mange eksempler av et såret selvbilde blant gumuz som slår om i aggresjon.

25. For gumuz' holdninger overfor oromo se for eksempel Patrik Wallmark, *Begafolket i Etiopien - en minoritet i revolutionens skugga* (unpublished, http://www.sida.se/contentassets/5f3cee0ade8e490b8a38edaba05a826f/begafolket-i-etiopien---en-minoritet-i-revolutionens-skugga_3537.pdf, 1977), 36.

26. Kjosavik, «Etiopia», 137. At misjonærene overtar det nedsettende *shankalla* begrepet, er ikke uproblematisk og minner oss om plikten til å utvise forsiktighet ved bruk av navn og begrep.

27. Skriftlig informasjon fra Jan Ulveseth av 21.4.2016.

Ulveseth er klar i sin vurdering av resultatene for denne første perioden til 1977:

Vi hadde ikke ordene, men vårt anliggende var å gi evangeliet på andre måter: ved tilstedeværelse, ved hjelp i mange av livets situasjoner, og deltagelse på mange måter. Vi flyttet inn til gumuz folket [og] ønsket å dele deres kår ... Vi etablerte menigheter og var der når kirker ble bygget. Vi var der i glede og vi var der i sykdom og sorg. Vi var der i fredsforhandlinger og når blodhevn skulle forsøkes unngått. Og vi var der når folket samlet seg ... til kristne stevner på omgang mellom menighetene ... Der var lagt et grunnlag både i forkynnelse, diakonalt arbeid og tillit i folket som nok ligger som en basis for det som siden skjedde.²⁸

Vanskelige år under «Derg'en»

I 1974 ble det føydale styret under keiser Haile Selassie overdratt av en militærjunta som offisielt opererte med en marxist-leninistisk ideologi,²⁹ *Derg'en*, amharisk for «komité», som hadde satt seg i spissen av studentbevegelsens krav for reformer og mer demokrati. I kunngjøring av 21. april 1976 åpnes det for såkalte *nationalities*³⁰ og retten til bruk av andre språk enn amharisk. Mer enn 50 000 lærere og elever ble beordret til landsbygda for å gjennomføre alfabetiseringskampanjer på morsmål, med beskjedent resultat.

For det kirkelige arbeidet var *Derg*-tiden en vanskelig periode. NMS misjonærene som var blitt evakuert i 1977, vendte bare langsomt tilbake, under pålegg at ingen av dem skulle plasseres i «utkantstrøk». Mange kirker var stengt, prester ble fengslet og torturert, eiendommer beslaglagt. For gumuz folket er bildet noe blandet. På den ene siden overtok staten store frodige områder i lavlandet, fordrev de opprinnelige beboerne og plasserte tusenvis av mennesker fra andre deler av landet på de nye *state farms*. På den andre siden fikk de mindre folkegruppene som gumuz noe mer frihet enn de hadde hatt i keisertiden eller - sagt på en annen måte - profiterte av at de store etniske gruppene ble strengt kontrollert.³¹

Oversettelse av det Nye testamentet til gumuz

Presten Henning Uzar fra den tyske Herrmannsburgermisjonen ble i 1982 plassert i Mendi på høylandet – i en tid hvor 90% av EECMY kirkene var stengt og alt menighets- og misjonsarbeid var forbudt. Han kom borti gumuz-folket og språket deres ved en tilfældighet.³² Etter oppfordring fra en norsk lege blir Uzar med til Sirba Abeya³³ i Blånildalen og opplever en «drømmesituasjon» for en pionermisjonær: Mennesker som er interesserte i, og åpne for evangeliet. Samtidig spør han seg hvorfor

28. Skriftlig informasjon fra Jan Ulveseth av 14.7.2016.

29. Christopher Clapham, *Transformation and Continuity in Revolutionary Ethiopia* (Cambridge University Press, 1990).

30. Eide, *Revolution and Religion in Ethiopia*, 105.

31. Aynalem Getachew. *Inter-ethnic Relations*, 38.

32. Uzar, «Gott spricht auch Gumuz», 45.

33. dag *Sedal* (gumuz), en kommune (woreda) i Benishangul Gumuz Regional State, Kamashi Zone.

tidligere misjonsarbeid ikke hadde gitt bedre resultater. For Uzar er svaret klart: det hadde skjedd en språklig og kulturell fremmedgjøring:

Wir singen aus einem ihnen fremden Gesangbuch der anderen Sprache und lesen Gottes Wort aus der Oromo-Bibel ... Was für ein Gottesbild vermitteln wir diesen Menschen?³⁴

Misjonsarbeidet blant gumuz gjennom Mekane Yesus har alltid også vært et sivilisasjonsprosjekt hvor en tok sikte på å erstatte gumuzkulturen - inkludert språket - med det en mente var «genuin kristen kultur».

Bei Oromo-Pastoren herrschte damals die Einschätzung, dass die Gumuz kulturell erst einmal Oromo werden müssten. Außerdem gab es ein tiefsitzendes Gefühl von Verachtung den Menschen im Tal gegenüber ... Mir war sehr schnell innerlich klar, dass man die Gumuz in ihrer eigenen Sprache würde erreichen können und dieser Weg für die Ausbildung ihres Selbstbewusstseins eine hohe Bedeutung haben würde.³⁵

Henning Uzar setter i gang med oversettelsen av Det nye testamentet uten noe oppdrag fra EECMY og det tar en stund før han får aksept, men ikke støtte for arbeidet.

Something new began when Henning Uzar started the translation of the New Testament in 1987. It was Uzar who ... was most interested in getting it done. Uzar started without approval from the Western Synod. 'What is this man doing?' they asked. It was Uzar who pushed, the synod was sceptic and surprised, but later agreed.³⁶

Siden Uzar jobbet på «NMS område», tok han kontakt med NMS og la frem ideen om å oversette Det nye testamentet til gumuz. Fra NMS sin side var det åpenhet for det, men ikke noen støtte til selve oversettelsesarbeidet.³⁷ Senere støttet NMS imidlertid utgivelsen og distribusjonen av NT på gumuz. Uzar startet med å sammenligne egne ordlister med listene til den amerikanske lingvisten M. Lionel Bender³⁸. Undersøkelsene viste at det bare var små dialektforskjeller sør for Blånilen til tross for at det ikke eksisterte noe felles navn og forståelse av en språklig samhörighet.

Oversettelsen var nesten ferdig i 1991 da *Derg'en* falt og Etiopia ble demokratisk forbundsrepublikk. Det meste av gumuzområdet ble lagt til den nye delstaten Benishangul Gumuz, en multietnisk stat som ga gode muligheter for språk og kultur-

34. Uzar, «Gott spricht auch Gumuz», 44.

35. Skriftlig informasjon fra Henning Uzar av 29.4.2016.

36. Interview with Rev. Abera Negeri, Kamashi, 26.4.2016.

37. Skriftlig informasjon fra Henning Uzar av 29.4.2016.

38. Bender, M. Lionel. «Gumuz: a sketch of grammar and lexicon», *Afrika und Übersee* 62 (1979), 38- 69.

arbeid. Det gikk likevel mer enn 10 år før Det nye testamentet (NT) på gumuz ble utgitt i 2003. For synoden og presteskaper på høylandet har bibel og forkynnelse på gumuz aldri vært første prioritet, og det er ingen dokumenter som viser at utgivelsen av Bibelen på gumuz ble betraktet som sentralt av NMS heller. Likevel førte bibeloversettelsen og den nye kulturpolitiske friheten indirekte til en nyorientering i arbeidet for NMS.

The official release of the New Testament in Gumuz was a really big ceremony and the people were very proud. It was particularly important for the Gumuz congregations on the countryside. Until today, all churches there are still using the New Testament from 2003. The translation played a crucial role for the mission work towards the Gumuz people. It was also important for a common Gumuz identity.³⁹

Det var også kritiske røster som pekte på at det var vanskelig for gumuz å lese Bibelen på morsmål som ikke var skolefag på den tiden.⁴⁰ Den uformelle leseopplæring som ble startet i Agalo for å bøte på problemet, var av kort varighet. Saken ble enda vanskeligere da delstatsregjeringen samme år som NT på gumuz kom ut, skrevet med etiopiske bokstaver, bestemte at gumuz i fremtiden skulle skrives med latinske bokstaver. Likevel ble «blomstringstiden» av misjonsarbeidet blant gumuz i Blånildalen rundt årtusenskiftet forberedt av denne bibeloversettelsen; den skapte engasjement og store forventninger. Abera Negeri uttrykte det slik i sin tale under dedikasjonen av NT på gumuz i Agalo Met'i den 15. februar 2004:

The Gumuz ... did not have any written language before this ... Today the written book in Gumuz language is at hand praise the Lord God almighty ... God has done a great thing for the people in the valley. I dare to say that it is the second birthday of the Gumuz people. For many years the Gumuz people have been waiting for the New Testament in their language ... The future question is when do we get the whole Bible in Gumuz language? Because yet we don't have the Old Testament in Gumuz language.⁴¹

Aberas ønske – hele Bibelen på gumuz – har så langt ikke gått i oppfyllelse. Til tross for gjentatte forespørsler fra gumuzmenighetene, har oversettelsen av Det gamle testamente i gumuz ikke vært en prioritet for Mekane Yesus. Først etter signeringen av en samarbeidsavtale mellom NMS og Det etiopiske bibelselskapet (BSE) i begynnelsen av 2020 ser det ut til at oversettelsesprosjekt kan bli realisert – som et økumenisk prosjekt drevet av bibelselskapet. Dette betyr imidlertid et brudd med tidligere praksis hvor EECMY har vært NMS sin eneste partner i «dalen».

39. Intervju med Rev. Abera Negeri, Kamashi, 26.4.2016.

40. Intervju med Mirjam Syltebø Endalew, tidligere NMS misjonær i Agalo og Sirba; Addis Abeba 21.4.2016.

41. Fra Rev. Abera Negeris tale under dedikasjonen av Det nye testament på gumuz den 15.4.2004 i Agalo Met'i (upublisert manuskript).

Blomstringstid i Blånildalen

Derg'en falt i 1991 og Etiopia ble omorganisert til en føderal republikk med delstater opprettet etter etniske kriterier. Overgangsregjeringen vedtok umiddelbart en *Charta* hvor retten for alle etniske grupper i Etiopia til å administrere sine egne territorier og delta på lik linje i regjeringen ble anerkjent. Retten til kulturelt selvstyre ble nedfelt i grunnloven av 1994.⁴² Inndelingen av en stat med over 80 etniske grupper og språk i 9 regionalstater etter etniske kriterier var ikke noen lett oppgave, og en del minoriteter fikk dårligere kår etter å ha blitt innlemmet i en regionalstat basert på én stor etnisk gruppe.⁴³ Likevel skapte dette nye prinsippet store muligheter til kulturell utvikling og selvbestemmelse for mange grupper, ikke minst i Benishangul Gumuz regionen. Språk som identitetsskapende medium ble aktivt brukt av politikerne for eksempel gjennom utformingen av en språksensitiv skolepolitikk.⁴⁴ NMS brukte de nye mulighetene for misjonsarbeidet blant gumuz til en opptrapping av arbeidet i «dalen» fra 1995 til 2005. Henning Uzar skriver:

Es gibt jetzt also eine Möglichkeit für die Ausbreitung des Evangeliums im Niltal unter den Gumuz. Das Neue Testament in ihrer Sprache ist druckreif. Norwegische Missionare leben und arbeiten seit kurzem in Sirba und Agalo Meetii und lernen die Sprache. Nie in der Vergangenheit waren die Bedingungen so günstig wie heute.⁴⁵

Misjonsprestene Ragnhild og Steinar Floberg var de første som lærte gumuz direkte i «dalen». Misjonspresten Ståle Storaas og sykepleierne Ellen og Bent Salmelid, Mirjam Syltebø og Ann Gjertrud Moe og flere andre som jobbet med utviklingsprosjekter fulgte. Storaas fattet en spesiell interesse for gumuzkulturen, samlet eventyr og var interessert i musikk og tradisjonelt håndverk. De norske sykepleierne var bevisste på å bruke gumuz i kommunikasjonen med pasientene. Misjonærene fikk et nært forhold til gumuzbefolkningen, og ble forkjempere for deres språk og kultur.

Det var en strategi fra NMS sin side, at vi skulle snakke det språket som folket vi tjenestegjorde blant, snakket. Man kommer nærmere folket, og gir dem en stolthet over sitt språk, sin kultur og hvem de er.⁴⁶

NMS oppmuntret misjonærene til å lære gumuz, synge, be og forkynne på gumuz. Men det ble aldri utarbeidet noe strategi som for eksempel slo fast at gumuz skulle bli brukt muntlig og skriftlig i menigheter med gumuzmajoritet eller at det skulle utvikles skriftlig materiell på gumuz. Det er heller ikke noe som tyder på at Mekane

42. Constitution of the Federal Democratic Republic of Ethiopia, paragraf 5 og spesielt paragraf 39; <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/et/et007en.pdf>.

43. Jon Abbink, «Ethnic-based federalism and ethnicity in Ethiopia: reassessing the experiment after 20 years», *Journal of Eastern African Studies*, 5 (4), (2011), 596-618.

44. Sophie Küspert-Rakotondrainy, *Language Policy and Identity in a Diverse Society*. (Lambert Academic Publishing, 2016), 22.

45. Uzar, «Gott spricht auch Gumuz», 55.

46. Skriftlig informasjon av tidligere misjonær, sykepleier Ann Gjertrud H. Moe av 21.4.2016.

Yesus kirken ble utfordret til å utarbeide en strategi for misjonen blant gumuz hvor språk og kultur er viktige deler.

Et definert satsingsområde var støtte til utdanning og tilsetting av personer fra gumuz-folket i utviklingsprosjekter. NMS ga øremerkete stipend og jobbet for innføring av en «gumuz kvote» ved ledelse av prosjektstyrer. Resultatene var blandet. Presteutdanningen ble for det meste gitt på Mekane Yesus sitt Onesimos Nesib Seminar i Aira i Oromia, og når de nyutdannete prestene kom tilbake brukte de som oftest oromo i forkynnelsen.⁴⁷ Staben i utviklingsprosjektene var hovedsakelig oromo fra høylandet som ikke snakket gumuz og som stort sett ikke ble tolket til gumuz heller.⁴⁸ I prosjektdokumentene for *Agalo Sirba Community Development Project* (Norad) var det nedfelt at gumuz bør tilsettes i alle typer stillinger. Dette ble ikke gjennomført med begrunnelsen av at det var mangel på kvalifiserte søkere.⁴⁹ Ordningen med gumuzkvoter i styrer og råd var heller ikke spesielt vellykket. Det ble innkalt personer som ikke hadde forutsetninger for å delta i diskusjonene om prospektspesifikke tema som ble lagt frem av oromo ansatte og på deres morsmål. Det som fungerte bra var stipend for videregående utdanning for unge gumuz. De færreste av disse ungdommene ble kirkelige ansatte; mange kvalifiserte seg for stillinger i staten, hovedsakelig i administrasjonen til den nye regionalstaten, men er fortsatt aktive i menighetene.⁵⁰

Holdningen av ledelsen i *Western Synod* til arbeidet blant gumuz ble mer positiv etter årtusenskiftet. Det kan skyldes at nye ledere var på plass som selv hadde jobbet som evangelister i dalen⁵¹, men det ser også ut til at det etter hvert ble tatt mer hensyn til NMS sine strategiske valg.⁵² Det var likevel misjonærene som drev frem arbeidet, og synodeledelsen så med en viss overbærenhet på deres iver:

Det var misjonærene som «presset på» gumuz språket. Misjonærene klaget over når [prestene] prekte på oromo og ikke på gumuz ... Det var mye fleip fra synodeledelsen at NMS misjonærene ville lære seg gumuz og var så opptatt av dette folket. De syntes det var rart. Men [det var] ingen konflikter.⁵³

«Dalen» må klare seg selv

Våren 2004 ble det gjennomført en evaluering av arbeidet i «dalen». En viktig grunn for det var et ønske fra NMS om bedre koordinering og strategisk organisering av aktivitetene. Resultatene av denne evalueringen dannet grunnlaget i 5-årsplanen fra 2005 til 2009. I denne planen står det ikke noe om bruk av misjonærer, og det ser ut

47. Mirjam Syltebø Endalew forteller at Rev. Dinka, en av de mest aktive gumuz forkynnere, konsekvent brukte oromo da han kom tilbake fra presteutdanningen ved seminaret i Aira – til stor skuffelse for de norske misjonærene. Fra et intervju i Addis Abeba, 21.4.2016.

48. Skriftlig informasjon fra Ann Gjertrud H. Moe av 21.4.2016.

49. Intervju med Mirjam Syltebø Endalew. Addis Abeba 21.4.2016.

50. Skriftlig informasjon fra Øyvind Eide av 11.7.2016.

51. Rev. Teresa Qanno ble synodepresident i 2001. Han har selv vært evangelist i «dalen».

52. NMS jobber bl. a. for å sette *gender* på agendaen, som fører i 2006 til oppstart av et Women Empowerment Project i synoden; i 2009 har valget av Rev. Abera (gumuz) til synodens visepresident en viss signaleffekt.

53. Intervju med Mirjam Syltebø Endalew, Addis Abeba 21.4.2016.

til å være allment akseptert at de norske misjonærenes tilstedeværelse i dalen er over, noe som går fram av et notat til NMS programforum den 5.11.2004:

[Gumuz] arbeidet har gitt store resultater i det siste, samtidig som det har vært svært vanskelig å rekruttere misjonærer. De to fem-års prosjektene ... sikter på å følge opp veksten, og har fått en struktur som ikke forutsetter at det er misjonærer i området. Vi må spørre oss selv om tiden er kommet til at arbeidet overfor Gumuz består av prosjekter av 'istandsettings-typen' og at vi ikke har misjonærer der lenger.⁵⁴

Alt arbeidet skulle fra nå av ledes av synoden på høylandet, og planen unngår å si noe om språk og etnisitet – med ett lite unntak: Stipend til gumuz ungdommer for å kunne avslutte 10. klasse skulle videreføres.⁵⁵ De siste norske misjonærene forlot Blånildalen allerede i 2005; det ble en rask og dramatisk omorganisering av NMS sitt engasjement i området som skapte mye undring og forvirring lokalt.⁵⁶ Det finnes ingen dokumentasjon som viser en evaluering av fordeler og ulemper med å trekke ut alle misjonærene på svært kort tid, eller at misjonærollen generelt var gjenstand for diskusjon.⁵⁷ Som viktig argument for ikke lenger å rekruttere misjonærer til Blånildalen brukes fokuset på «istandsetting» og «selvstendigjøring» av den lokale kirken, uten at det blir spesifisert etter hvilke prinsipper man forventer at misjons- og menighetsarbeidet i dette området skulle drives. Det er nærliggende å anta at faktumet at det var nesten blitt umulig å rekruttere misjonærer til disse utpostene, spilte en ikke ubetydelig rolle. Vilkårene i Agalo eller Sirba svarte ikke lenger til kravene NMS og de ansatte stilte til helse, sikkerhet, kommunikasjon og skolegang for barn.

Programplanene som i sin grunnstruktur ble fremskrevet til slutten av 2014, går ikke inn på den nye muligheten for lokalt språk- og kulturarbeid i regionalstatene. Den etiopiske grunnloven av 1994 åpner for utviklingen av regionale språk, og grunnloven av 2002 til Benishangul Gumuz National Regional State garanterer retten til bruk av morsmål for grunnskoleopplæringen⁵⁸ til de 5 *indigene nasjonene berta, gumuz, shinasha, mao og komo*. For gumuz blir det i 2003 gjennomført en *script decision* hvor det blir bestemt at språket skal skrives med latinske bokstaver, og allerede fra 2004 organiserer staten lese- og skriveundervisning på gumuz som etter hvert blir utbygget og systematisert, bl.a. ved å opprette pilotskoler. Dette finner ikke noe nedslag i prosjektene støttet av NMS.⁵⁹

54. Fra et notat om gumuz arbeidet som ble lagt frem for NMS programforum den 5.11.2004.

55. Cf. *A 5-years plan for building the church in Agalo Met'i and Sirba*, 28.4.2004.

56. Under mine besøk av menighetene i «dalen» som NMS representant fra 2009 har tilbakekomsten av misjonærene lenger vært et hovedtema. Misjonærboligene ble vedlikeholdt av de lokale menigheter i påvente av nye misjonærer.

57. I samtaler med gumuz prester og evangelister fikk jeg mange ganger høre at gumuz menighetene følte seg «sviktet» av den raske og fullstendige tilbaketrekkingen av NMS ansatte; de mente at dette kun ble avtalt med kirkeledelsen på høylandet og ikke kommunisert lokalt i «dalen».

58. Küspert-Rakotondrainy, *Language Policy and Identity in a Diverse Society*, 43; i dag blir ofte *gwama* føyet til som sjettede språk/nasjon.

59. Synodeinndelingen i EECMY følger ikke grensene til de nye regionalstatene etter etniske grenser; arbeidet i Benishangul Gumuz blir derfor fremdeles administrert fra synodesentrene på høylandet (Oromia).

Leser man NMS programplanene for årene 2006 - 2011 nøye, ser man at det likevel hadde vært åpning for språk- og kulturarbeid blant gumuz. Det nevnes for eksempel at man kunne støtte prosjekter i forbindelse med overgang til latinske bokstaver. Potensialet som ligger i bruken av morsmålet for undervisning og evangelisering ble imidlertid ikke brukt.

I programplanen for 2012-2014 blir *gumuz* ikke lenger nevnt verken som begrep for språk eller etnisitet. Antallet prosjektsøknader fra området var gått drastisk ned, noe som førte til et betydelig mindre aktivitetsnivå i «dalen». Videre var det kommet klager fra kirken om forskjellsbehandling når f.eks. stipend for teologisk utdanning kun ble gitt til gumuz.⁶⁰ Kirken ønsket å unngå en *etnisering* av menighetene, og argumentene for å bruke oromo i stedet for gumuz var igjen at «alle forstår oromo» og at det ikke fantes nok kvalifiserte gumuz for å ta over lederoppgaver.

*Nyorientering i arbeidet med etniske minoriteter, språk og misjon i Etiopia*⁶¹

I 2015 utgir NMS en ny strategiplan – «Verdig liv – varig håp» med en tydeligere satsing på marginaliserte grupper. Dette gjenspeiles i programplanene for 2015-2017 som tar opp *urfolks-temaet* og viser et større fokus på etniske minoriteter som gumuz, mao og komo i Etiopia. Det slås fast at mennesker med indigen bakgrunn blir prioritert ved tildeling av stipend for teologisk utdanning, og planen går eksplisitt inn på språkarbeidet. Et av målene er «[b]ruk av lokale språk i alle deler av det kirkelige arbeidet i Benishangul Gumuz området.»⁶²

De indigene folkegruppene der NMS arbeider i Etiopia skal ha de samme mulighetene for deltakelsen i kirke og samfunn som andre folkegrupper. Deres rettigheter, innflytelse og kulturelle identitet og integritet skal være ivaretatt og styrket.⁶³

I programplanen for Diakoni og Bistand 2015-2017 står det at «NMS ønsker å bidra til ... å mobilisere mot stigmatisering av marginaliserte og sårbare grupper, særlig etniske minoriteter og kvinner», og videre at «[v]år tilnærming er kulturelt sensitiv, og et spesielt fokus vil bli gitt til styrking og vern av kultur og språk til indigene folkegrupper». Som delmål ønskes at «[u]rfolk er i stand til å praktisere sin kultur og bruke sitt språk i det offentlige», at «[i]dentitet og selvtilit av minoritetsgrupper styrkes» og at «[m]edlemmer av majoritetsgrupper blir stadig gjort oppmerksom på verdien av ulike kulturer og språk».

Planen om opprettelsen av egen synode i «dalen» som begynner å ta form fra 2011/12 viser at ledelsen i EECMY leter etter nye veier som gir større selvstyre for lokale menigheter. Samtidig gjøres det klart at en ikke ønsker å opprette en «gumuz

60. Personlige samtaler med kirkeledere nasjonalt og regionalt i EECMY.

61. Som stedlig representant i Etiopia fra 2009 til 2017/2020 jobbet jeg aktivt for en orientering i retning mot større kulturell sensitivitet i misjonsarbeidet og fornyet fokus på etniske og språklige minoriteter.

62. NMS programplan for Evangelisering og Menighetsbygging 2015-2017.

63. NMS programplan for Lederutvikling og Organisasjonsbygging 2015-2017.

synode», men en regional enhet åpen for alle etniske grupper i området.⁶⁴ Dette må ses ut fra perspektivet på et etnisk sammensatt samfunn med latente spenninger; i et område med et gumuzflertall i befolkningen har EECMY menighetene på de større stedene i regionen et oromo flertall eller dominerende mindretall.

Ungdommen i fokus

NMS sin økte satsing på kultursensitivt arbeid med minoriteter bærer frukt og fører samtidig til spenninger. I oktober 2013 blir ungdomssenteret i Kamashi åpnet med hovedfokus på kulturarbeid og kompetansebygging blant unge gumuz.⁶⁵ Mens det er stor oppslutning fra ungdommen i de lokale menighetene og et utmerket samarbeid med offentlige kontorer, er man på synodenivå i kirken skeptisk; tema som språk, kultur og utdanning ansees som problematisk og potensielt splittende. Tilsetningen av en ung gumuz som leder for senteret og alfabetiseringsklasser i gumuz vekker tydelig kritikk i kirken; prosjektkomiteen bebreides for å diskriminere andre etniske grupper, og arbeidet med tradisjonelle uttrykksformer innen musikk og lyrikk motarbeides. Ifølge synoden bør alt som minner om «førkristen kultur» erstattes med nye, kristne uttrykksformer – de samme som brukes på høylandet.⁶⁶ I evalueringen av en *Ethnomusicology* workshop i mars 2015 kommer en av deltakerne med følgende uttalelse:

One challenge is that the traditional culture of Gumuz is seen as backward by many people in our congregation and dogmatised as sin. Our solution is to teach people to change their behaviour and opinion. We try to convince them that the benefit of using traditional culture is more than the possible disadvantages, and now some even see by themselves that there is a positive change in the congregation because we use our songs as it opens the hearts to the listeners in a different way when they hear their mother tongue.⁶⁷

Tiltak som *Ethnomusicology* workshop, alfabetiseringsklasser, studentutveksling og bevisst bruk av stipendordninger fører til en gradvis forandring. Gumuzspråk og -kultur er igjen satt på dagsorden, frimodigheten øker. NMS viser sitt engasjement ved å tilsette en misjonær, Mparany Rakotondrainy, som rådgiver for ungdomssenteret og andre prosjekter i Benishangul Gumuz regionen, nå delvis med andre partnere enn EECMY. Han oppsummerer betydningen av senteret på følgende måte:

64. Rev. Yonas, som da var EECMY Director for Mission and Theology, skriver i et brev til NMS av 7.2.2013: «Following the Decision of the 20th EECMY Executive Board with a subsequent endorsement by the 19th General Assembly [2013], EECMY has been working on setting out a concrete plan in a direction that ministry of the church in Benishangul Regional State could be organized and structured as an independent unit of the church.»

65. Bygging og drift ble støttet av NMS gjennom *Kamashi Youth Centre Building Project 2010-2012. Kamashi Youth Empowerment Project 2013-2015 og Youth Network Project fra 2016.*

66. Personlige samtaler med ledelsen i Western Synod, Boji, Januar 2014.

67. Skriftlig evaluering etter *Ethnomusicology* workshop i Kamashi. Oversettelse fra amharisk: Sophie Küspert-Rakotondrainy.

The Youth Centre in Kamashi ... gives a chance for Gumuz people to speak their own language and to show their culture and value; to make them proud over their identity. It's the only place in the area that opens the door for young Gumuz people to be leaders and to do everything in their own language like singing, praying, etc. ... Gumuz language is the identity of the Gumuz people, but there is no space for this in the church, so the young Gumuz do not really feel that it is their church.⁶⁸

Hele Bibelen på gumuz – en gammel drøm

I april 2015 får NMS Etiopia en henvendelse fra de 5 *parishes* i Kamashi zone i Benishangul-Gumuz om translitterering av det Nye testamentet fra etiopisk skrift til latinske bokstaver. Det argumenteres at Det nye testamentet (NT) fra 2003 for lengst er utsolgt, og at den unge generasjonen lærer gumuz skrevet med latinske bokstaver på skolen. Under ledelse av NMS ble det sammen med SIL Etiopia, Bibelselskapet (BSE) og EECMY⁶⁹ utviklet et prosjekt for translittereringen av NT til gumuz.⁷⁰ Arbeidet begynner i 2017 og en translitterert og revidert tekst blir lagt frem våren 2019. Det viste seg at det var nødvendig med delvis nyoversettelse, fordi gumuz i løpet av 20 år som skriftspråk hadde gjennomgått en tydelig utvikling. Høsten 2019 ble NT manuskriptet godkjent av BSE og så videresendt til trykkeriet i Korea; utgivelsen ventes sommer 2020.

I 2017 søker de samme menighetene NMS om et prosjekt for oversettelsen av Det gamle testamentet til gumuz. Søknaden fikk positiv respons på bakgrunn av det som står i tiltaksplanen 2018-2020 til den nye seksjonen for Migrasjon:⁷¹

- Støtte til utvikling av minoritetsspråk
- Støtte til bibeloversettelse og utvikling av kristent materiell på minoritetsspråk
- Kompetansebygging for mennesker med minoritetsbakgrunn

Som konkrete tiltak nevner planen et gumuz GT oversettelsesprosjekt med oppstart i 2019 og tilsetting av en rådgiver for språk- og oversettelsesarbeid til minoritetsspråk. På grunn av vedvarende voldelige, etnisk baserte konflikter i grenseområdene mellom Oromia og Benishangul Gumuz ble oppstarten av prosjektet utsatt til 2020. Samtidig ble det bestemt at NMS skal samarbeide direkte med Bibelselskapet i Etiopia (BSE), og at det skulle være en økumenisk tilnærming.⁷² Rådgiver for språk- og oversettelsesarbeid med oppfølgingsansvar for dette prosjektet ble ansatt 1. januar 2020.

68. Skriftlig informasjon fra Mparany Rakotondrainy, 6.6.2019.

69. Fra EECMY var «Abay Valley Synod Set-up Advisory Committee» i Kamashi engasjert i denne prosessen.

70. Språkvarianten er den som brukes over det meste av Kamashi zone og sør og vest i Metekel zone («sør-gumuz»); Jfr. ellers: Michael Ahland *A Grammar of Northern and Southern Gumuz* (unpublished Ph.D. dissertation, University of Oregon, 2012), 4-8. Siden sør og nord gumuz har begrenset gjensidig forståelighet, ble det bestemt at bibelen bør oversettes til begge variantene/språkene. Et økumenisk prosjekt for oversettelse av NT til nord-gumuz (SIL/BSE) er på gang.

71. Fra våren 2017 var jeg leder for denne seksjonen; navnet er noe misvisende siden migrasjon bare er ett av til sammen fire fagfelt, et av dem arbeid med språk og minoriteter.

72. En viktig grunn for at NMS valgte et samarbeid med BSE i stedet for Mekane Yesus er at copyright for NT på gumuz ligger hos BSE; en utgivelse gjennom det nylig opprettede Mekane Yesus bibelselskapet ville gjøre det vanskelig å forene NT og GT på et senere tidspunkt. Andre grunner er samarbeidet mellom NMS og det Norske Bibelselskapet og bibelselskapets økumeniske tilnærming.

Det er grunn til håp og optimisme i en tid preget av økende etniske spenninger og voldelige konflikter i området. Etter at store deler av befolkningen med høylandsbakgrunn hadde flyktet fra «dalen» i 2018 – deriblant mange EECMY prester og evangelister – var menighetene med gumuzflertall nødt til å ta det kirkelige arbeidet i egne hender, noe som i de fleste tilfeller ser ut til å fungere bra. Menighetslivet fortsetter, og representasjonen i menighetsrådene gjenspeiler nå den etniske sammensetningen i menigheten; de fleste gudstjenestene blir holdt på gumuz, og ungdommer og lekfolk tar over mye av ansvaret.⁷³

Diskusjon og konklusjon

Innledningsvis ble det stilt spørsmålet om NMS ved misjonen blant gumuz i Etiopia hadde en bevisst strategi når det gjelder arbeid med etniske minoriteter, om en var klar over språkets sentrale rolle for evangelisering og identitetsbygging og om språkarbeidet ble brukt for å føre marginaliserte grupper ut av den onde sirkelen av skam og passivitet mot et liv som myndig og fri del av det kristne fellesskapet; videre om NMS var rede til å utfordre maktforholdene i partnerkirken hvis nødvendig for å gjennomføre misjonsoppdraget på en kulturelt sensitiv måte.

I perioden før evakueringen i 1977 sto NMS misjonærene overfor flere vanskelige utfordringer. De var blitt kalt til en selvstendig kirke med en lang og suksessrik misjonshistorie, sterkt forankret i den kristne oromokulturen, men skulle jobbe blant gumuzfolket i Blånildalen. Den lokale kirken var skeptisk til misjonærenes innsatsområde, delvis fordi de mente at andre oppgaver var viktigere, delvis på grunn av kulturelle årsaker og inngrodde holdninger. EECMY sitt misjonsarbeid hadde en sterk assimilasjonskomponent hvor oromo ble brukt som eneste kommunikasjonsmiddel; språk og kultur til indigene grupper ble tilbakevist. Misjonærene visste til å begynne med svært lite om folkegruppene i de vanskelig tilgjengelige lavlandsområdene. Tilstedeværelsen av de norske misjonærene var kort, forholdene ny og uoversiktlig og i etableringsfasen hadde de neppe mulighet til å utfordre den nye partneren; vurderingen av resultatene er ambivalent. Mens helsearbeidet omtales som vellykket, var evangeliseringsarbeidet fortsatt på let etter passende strategier. Den tyske misjonæren Henning Uzar som senere oversatte Det nye testamentet til gumuz, anser norsk og svensk misjon blant gumuz i denne perioden som sporadisk. Han ser kritisk på å arbeide utelukkende gjennom «oromo kirken».

Uzars NT oversettelse til gumuz på 80- og 90-tallet ble et nokså isolert foretakende både i kirke og samfunn; betydning for en fornyet innsats for arbeidet blant gumuz i Blånildalen bør imidlertid ikke undervurderes. Ved denne oversettelsen finner vi mange kjennetegn som også i lignende tilfeller har blitt observert.⁷⁴

73. Dybdeintervju med Hambisa Ayana, leder for Kamashi Youth Centre (3.10.2019) og Zegeye Belew, leder for gumuz GT oversetterteamet (10.3.2020), begge fra Kamashi.

74. Jfr. Konstanse Raen, *Gjennom språkmuren. Med Guds ord til eit skriftilaust folk.* (Verbum, 1990).

- Motvilje fra en dominerende folkegruppe som argumenterer med at alle forstår den lokale lingua franca og at oversettelsesarbeidet til et «stammespråk» er bortkastet;
- Desinteresse hos morsmålsbrukeren pga. manglende bevissthet, opplært selvforakt eller forestillingen om at bruken av språket til den dominerende gruppen gir fordeler; 75
- En misjons- og sivilisasjonsideologi som ønsker å erstatte det gamle, «hedenske og primitive» inkludert språk og musikk med en antatt høyreverdig sivilisasjon og kristen kultur.

Forholdene for språk- og misjonsarbeid ble betydelig enklere etter 1991 da borgerkrigen var over og Etiopia ble organisert som en forbundsrepublikk hvor delstatene skulle gjenspeile den etniske sammensetningen. Dette førte til en oppblomstring av språkutviklingsarbeidet, mest i regi av staten. NMS hadde en bevisst politikk overfor misjonærene som ble plassert i Blånildalen hvor de skulle bruke gumuz som arbeidsspråk. Vi ser derimot ikke noen overordnet strategi for selve misjonsarbeidet som legger vekt på bibeloversettelse og som oppgir mål for språkbruk i kirke og forkynnelse.⁷⁶ Det gis øremerkete stipend, men ingen forpliktende kvoter for gumuz i ledende stillinger. Til tross for at de norske misjonærene over hele perioden la ned en enestående personlig innsats i Blånildalen og gjorde en stor forskjell for enkeltmenneskene, var tiden igjen kort og oppdraget for utydelig for å kunne utvikle langsiktige strategier og bygge bærekraftige lokale kirkelige strukturer.

Selv i «blomstringstiden» mellom 1995 og 2005 med mange NMS misjonærer til stedet ble det i liten grad stilt spørsmålstegn ved maktforholdene i kirken og oromoenes holdninger overfor gumuz. Undersøkelsene som etter hvert hadde kommet på trykk og som viste den prekære stillingen av denne folkegruppen, ble ikke brukt for å utvikle en egen misjonsstrategi. Dette var begrunnet i lojaliteten overfor kirken som NMS var kalt til å jobbe i og gjenspeiler et mer generelt dilemma for misjonsorganisasjoner som samarbeider med etter hvert selvstendige kirker hvis tilnæringsmåter ikke (lenger) sammenfaller med organisasjonenes strategier.

Da alle NMS misjonærene forlot Blånildalen på kort varsel rundt 2005, ble evangeliseringsarbeidet overført til *Western Synod* i EECMY. I lys av det som tidligere misjonærer hadde sagt om forholdet mellom oromo og gumuz og om kirkens nølende holdning til arbeidet i «dalen», er det overraskende at en i NMS gikk ut fra at det skulle lykkes å holde fokuset på gumuz og å drive et kulturelt sensitivt misjonsarbeid med lokale krefter som i all hovedsak kom fra høylandet. Det som misjonærene var kommet i gang med, for eksempel bruken av gumuz i liturgi, sang og forkynnelse, ble bare i liten grad videreført. Flere henvendelser fra gumuzmenighetene til *Western Synod* om en oversettelse av GT til gumuz ble verken besvart eller videresendt til partnerorganisasjoner.⁷⁷

75. Intervju med Rev. Abera Negeri, Kamashi, 26.4.2016. Å se ned på eget språk og egen kultur etter århundrer med diskriminering og forfølgelse sitter dypt når det aldri har blitt bygget en bevissthet for verdien i dette.

76. Intervju med Mirjam Syltebø Endalew, Addis Abeba 21.4.2016.

77. Intervju med Rev. Abera Negeri og Mr. Ijigu Dirkassa, Kamashi, 26.4.2016.

I årene mellom 2005 og 2015 er det lite fokus i NMS på Blånildalen; det er en tid hvor NMS satser mest på store integrerte utviklingsprosjekter (Norad) og hvor *gender* blir mer og mer sentralt i arbeidet i Etiopia. Trenden endrer seg gradvis, og rundt 2015 ser vi at *gumuz* er tilbake i forbindelse med en mer generell satsing på indigene folkegrupper. Tiltaksplanen 2018-2020 for den nye seksjonen for Migrasjon nevner eksplisitt satsingen på *gumuz* og andre etniske minoriteter i Vest Etiopia.⁷⁸ NMS forplikter seg til *kulturelt sensitivt evangeliserings- og utviklingsarbeid* og planlegger utviklingen av et policydokument for arbeidet blant indigene folkegrupper.

Det som gjør det vanskelig å oppnå målene er en prosjekt- og kirkevirkelighet hvor NMS har begrensede muligheter for innflytelse og hvor hensyn til partnerens ønsker og behov veier tungt. Mens EECMY sentralt ser ut til å være positiv til en kulturell sensitiv tilnærming,⁷⁹ er det vanskelig å overvinne forbeholdene blant de lokale kirkelederne som frykter kulturelt mangfold som en kilde for splittelse. Videre har NMS kontinuerlig redusert antall misjonærer i Etiopia, og det anses som svært lite sannsynlig å plassere nye misjonærer i *gumuz*området eller med et spesifikt «*gumuz* ansvar».

Av hindringer som ligger utenfor NMS sin innflytelse kan nevnes opptrappingen av voldelige konflikter med etnisk bakgrunn i Benishangul Gumuz og tilgrensende regionalstater i 2018, og en splittelse i EECMY Western Synod som førte til lammelse av arbeidet i synoden; begge disse forholdene bidro til stans av planen om opprettelsen av egen synode i deler av Benishangul Gumuz. Det at mange oromo, inkludert prester, forlot «dalen» og at synoden verken kunne eller ville følge opp arbeidet i lavlandet hadde imidlertid en uventet positiv effekt: *gumuz* i menighetene måtte selv overta lederoppgaver, noe som førte til et enormt løfte i myndiggjøring og motivasjon, og hvor unge mennesker nå spiller en viktig rolle.

NMS sitt fremtidige engasjement blant *gumuz* er et spørsmål om prioritering, men også om tolkning av partnerbegrepet. Per i dag er midlene til arbeidet i Etiopia spredt over et stort antall arbeidsområder, og den vedtatte strategien for arbeidet med indigene folkegrupper er bare delvis konkretisert. Lite tyder på at NMS ønsker å utfordre EECMY som sin største og eldste partner i Etiopia direkte på en del kontroversielle områder. På den andre siden har NMS tilsatt egen rådgiver for språklig og kulturelt sensitivt misjonsarbeid⁸⁰ og intensivt samarbeidet med flere partnere i Etiopia, bl.a. Bibelselskapet og SIL Etiopia for å sikre en bred, økumenisk og kulturelt sensitiv tilnærming som samsvarer med NMS sine strategiske valg.

78. Ut over *gumuz* er det et spesielt fokus på *mao* og *komo* i Begi området.

79. I EECMY sin strategiplan 2013-2017 «Still Serving the Whole Person», s. 42, nevnes Benishangul Gumuz som et satsingsområde for misjonsarbeidet; det sies imidlertid ikke noe om tilnæringsmåter og misjonsstrategier.

80. Bosatt utenfor Etiopia og med et mer overordnet ansvar.